

3. Співак Л. М. Вивчення особливостей національної самосвідомості особистості юнацького віку в сучасних вітчизняних психологічних дослідженнях / Л. М. Співак // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – № 34 (58). – С. 94–99.
- Spivak L. M. Vyvchennya osoblyvostey natsional'noyi samosvidomosti osobystosti yunats'koho viku v suchasnykh vitchyznyanykh psykholohichnykh doslidzhennyakh [Study of peculiarities of young person's national self-consciousness in modern domestic psychological research] / L. M. Spivak // Nauk. chasop. NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. 12. Psykhologichni nauky : zb. nauk. pr. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2011. – № 34 (58). – P. 94–99.
4. Spivak L. N. Psychological Foundations for the Development of the Young Person's National Self-Consciousness / L. N. Spivak // European Applied Sciences. – 2014. – № 1. – P. 94–96.

УДК 378.147:378.046.4(477)

Г. В. Тригуб

Received April 10, 2014;

Revised April 21, 2014;

Accepted May 13, 2014.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

У статті висвітлено основні психологічні та психолінгвістичні підходи до оволодіння іноземною мовою та іншомовним мовленням у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. До них належать природничий, культурно-історичний, діяльнісний, суб'єктний, асоціаністський, трансформаційний, психотерапевтичний, нейропсихолінгвістичний підходи. У кожному з них оволодіння іноземною мовою пов'язане з розвитком іншомовного мовлення. У руслі природничого підходу мовлення досліджують як рефлекторну діяльність вищої нервової системи у сукупності автоматизованих дій-відповідей на вербальні і невербальні стимули. З позиції культурно-історичного підходу іншомовне мовлення розглядають як функцію мозку та психічну інтеріоризацію знаків, вироблених іншомовною культурою. У діяльнісному підході іншомовне мовлення досліджують як своєрідну діяльність, що містить автоматизовані операції. У суб'єктному підході вивчають іншомовне мовлення як функцію суб'єкта пізнання, й акцент здійснюється на визначенні таких понять, «мовлення», «структурно-функціональна характеристика суб'єкта пізнання». У межах психолінгвістичного підходу досліджують іншомовне мовлення у сукупності трьох етапів: сприймання, розуміння, породження, а також іншомовна активність. У руслі нейропсихо-

лінгвістичного підходу оволодіння іншомовним мовленням розглядають з урахуванням закономірностей функціонування мозку. Розкрито зміст та процесуальні характеристики оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: підхід, оволодіння іноземною мовою, іншомовне мовлення, дослідження, мовленнєво-мисленнєва діяльність.

Tryhub G. V. Approaches to Foreign Language Acquisition. The article highlights the major psychological and psycholinguistic approaches to a foreign language mastering in national and international research. Among them are natural, cultural and historical, activity, subjective, associanistic, transformational-grammatical, psychotherapeutic, and neuropsycholinguistic approaches. Foreign language mastering is connected with the development of foreign speech in each of them. According to the natural approach speech is investigated as a reflex activity of the nervous system together with the automated actions and responses to verbal and nonverbal stimuli. From the perspective of cultural and historical approach foreign speech is regarded as a function of the brain and psychic interiorization of signs produced by foreign culture. Within the approach of activity foreign speech is studied as a kind of activity that includes automated operations. In subjective approach it is investigated as function of the subject cognition. Due to the psycholinguistic approach foreign speech is studied in the aggregate three stages: perception, comprehension, generation. In line with neuro psycholinguistic approach foreign speech mastering is examined due to the brain functioning patterns. The article considers the sence and the processing features of the foreign language acquisition.

Keywords: approach, foreign language acquisition, foreign speech, research, speech and thinking activity.

Тригуб Г. В. Анализ подходов к овладению иностранным языком. В статье отображены главные психологические и психолингвистические подходы к овладению иностранным языком и иноязычной речью в отечественных и зарубежных исследованиях. К ним относятся естественный, культурно-исторический, деятельносный, субъектный, асоцианистский, трансформационно-грамматический, психотерапевтический, нейропсихологический подходы. В каждом из них овладение иностранным языком асоциируется с развитием иноязычной речи. В естественном подходе речь изучается как рефлекторная деятельность высшей нервной системы в совокупности автоматизированных действий-ответов на вербальные и невербальные стимулы. С позиции культурно-исторического подхода иноязычная речь рассматривается как функция мозга и психическая интериоризация знаков, выработанных иноязычной культурой. В деятельносном подходе иноязычная речь изучается как особая деятельность, которая включает автоматизированные операции. В пределах психолингвистического подхода речь изучается в совокупности трех этапов: восприятие, понимание, воспроизведение. Из позиции нейропсихотерапевтического подхода овладение иноязычной речью рассматривается с учетом закономерностей функционирования мозга. Раскрыто смысл и процессуальные характеристики овладения иностранным языком.

Ключевые слова: подход, овладение иностранным языком, иноязычная речь, исследование, речемыслительная деятельность.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема оволодіння іноземною мовою перебуває в полі зору вітчизняних і зарубіжних учених у галузі психології мовлення та психолінгвістики. Однак підходи до оволодіння мовою неодноразово змінювалися відповідно до наукових парадигм, напрямів та шкіл.

Під терміном «підхід» ми розуміємо сукупність способів, прийомів розгляду чи впливу на проблему.

Починаючи з другої половини ХХ ст. оволодіння мовою розглядали з позиції мовленнєвої діяльності, що підпорядковується принципу свідомості і діяльності. З виникненням і розвитком дискурсивної парадигми та принципу соціального конструкціонізму основним принципом вивчення іншомовного мовлення є принцип комунікативності, так як розвиток особистості визначається її соціальними інтеракціями. Така думка узгоджується з основоположником культурно-історичного підходу Л. Виготським. Учений вважає мовленнєво-мисленнєву діяльність стрижневою у психічному й інтелектуальному розвитку особистості. [6].

Перехід від аналітичного до синтетичного підходу навчання наприкінці ХХ ст. – важливий акцент у вивченні іншомовного мовлення. В той період у вітчизняних школах панували пояснювальні принципи організації навчання, коли спочатку засвоювалися формально-граматичні параметри мови, а згодом – логічно-комунікативні. В результаті успішніше засвоювалися правила про мову, а не сама мова. Сьогодні синтетичний підхід до навчання іноземної мови широко використовують. Його основою є автоматизація комунікативних навичок і вдосконалення комунікативних умінь упродовж реальної комунікації. Результат – засвоєння меншої кількості знань про мову, але простежується переважання мовної активності.

Важлива відмінність у сучасній психології іншомовного мовлення полягає в тому, що у фокус уваги потрапляє суб'єкт-суб'єктний підхід. Суб'єкт оволодіння іноземною мовою – це особистість у сукупності пізнавальної (мовна здатність і мовна активність), емоційної (мовленнєва тривожність, мовленнєве задоволення, мовленнєва саморегуляція) та мотиваційної сфер (мовленнєві потреби, інтенції і мотиви).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Широкий огляд теорій стосовно іншомовного мовлення представлено у праці Г. Китайгородської [10]. Вчена зосереджу увагу на інтенсивному навчанні іноземної мови, яке ґрунтується на комунікативно-діяльнісному підході. Інтен-

сивність навчання іноземної мови, за Г. Ктайгородською, ґрунтується на трьох основних принципах: особистісно-орієнтоване спілкування, рольова організація навчального матеріалу і навчального процесу, групова взаємодія. В особистісно-орієнтованому спілкуванні важливу роль відіграє комунікативне завдання, яке неодмінно враховує комунікативну інтенцію мовця. Використання комунікативної ролі дуже важливе з огляду на такі чинники: по-перше, людина краще регулює свою поведінку у комунікативній ситуації, адже це не вона справжня, а її комунікативна роль; по-друге, комунікативна роль дає змогу максимально наблизити ситуацію спілкування до реальної ситуації, а також почуватися у ній природно.

Ґрунтовний аналіз психолінгвістичного підходу описує у своїх роботах Л. Засекіна [7; 8]. Вчена зазначає, що цей підхід базується на двох напрямках: асоціаністському і трансформаційному, де іншомовне мовлення досліджують у сукупності трьох етапів: сприймання, розуміння, породження, а також іншомовна активність із використанням трансформацій ядерних когнітивних структур та універсальних конотативних значень. До термінологічного поля психолінгвістичного підходу щодо оволодіння іноземною мовою належать передусім такі поняття, як «іншомовна здатність» та «іншомовна активність».

Комплексне дослідження пізнавальної сфери особистості в умовах оволодіння іноземною мовою здійснено у працях Т. Ширяєвої [18]. На думку вченої, пізнавальний розвиток особистості за допомогою іншомовного мовлення ґрунтується на принципах психічного розвитку особистості в цілому: системність психіки, неоднаковий розвиток за однаково створених умов; пластичність як властивість психіки і вікові характеристики особистості.

Мета нашого дослідження – здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень у вітчизняній і зарубіжній літературі щодо основних психологічних та психолінгвістичних підходів до вивчення оволодіння іноземною мовою. Для досягнення поставленої мети використано такі теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння та систематизація.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розглянемо провідні ідеї оволодіння мовою як системою знаків, вироблених у ході культурно-історичного розвитку людства, що наскрізно пронизує психіку особистості, докладніше.

Мовленнєву природу мисленнєвого розвитку особистості простежує Л. Виготським на прикладі оволодіння життєвими і науковими

поняттями [6]. Життєвий досвід, який забезпечує оволодіння життєвими поняттями, зумовлює оволодіння предметом, а мисленнєві операції дають змогу швидше усвідомити поняття, ніж сам предмет.

За цією аналогією можна розглянути оволодіння рідною та іноземною мовами. Так, рідну мову вивчають за правилами життєвого поняття – спонтанно, протягом набуття життєвого досвіду, і лише згодом піддають операціоналізації на рівні лексичних, граматичних, фонетичних, прагматичних складових частин мови. Іноземну мову, навпаки, – як наукове поняття у сукупності усіх зв'язків і відношень, які лише згодом дають змогу дійти власне до предмета, означуваного іншомовним словом. Напрямо оволодіння іноземною мовою, за Л. Виготським, цілком протилежний, порівняно з рідною мовою – від абстрактних правил до конкретного життя.

Цікавий той факт, що до теорії Л. Виготського провідним був природничий підхід до вивчення мови. Процес оволодіння мовою розглядали в контексті першої і другої сигнальної системи, рефлексів головного мозку, які забезпечували основу для оволодіння мовою як засобом вираження думки. Проблема оволодіння іноземною мовою у природничому підході практично не порушувалася.

Важливість життєвої практики в оволодінні мовою як рідною, так й іноземною підкреслено в працях Л. Рубінштейна [4]. Вчений зазначає, що для оволодіння словом необхідно не лише його вивчити, а й навчитися його використовувати, адже особистість може навчитися мові лише у процесі спілкування, а не навчання. Таке бачення процесу оволодіння мовою втілено у принципі комунікативності при навчанні іноземної мови, який передбачає створення різних ситуацій, які моделюють реальну взаємодію у різних сферах особистісного життя.

О. Лурія розвинув лінію природничого підходу до вивчення мови і мовлення, а також розробив класифікацію афазій [13]. Варто зазначити, що згадані вище вчені зосереджували увагу на мові та мовленні щодо свідомості та мозку як їх фізіологічним субстратом. Для вивчення процесу оволодіння іноземною мовою серед проаналізованих учених найбільший внесок, на наш погляд, здійснив Л. Виготський, адже саме він розглядав мовленнєвий розвиток із двох позицій – як вияв психічного розвитку загалом та як прояв оволодіння культурою тієї спільноти, мовні знаки якої вивчаються. Таким чином, на початку ХХ ст. психологічні підходи до оволодіння мовою можна відобразити у відношенні понять: мова – мовлення, мозок, свідомість.

Розуміння мовлення як специфічного виду діяльності простежуємо в роботах О. Леонтьєва [12]. Учений дає поштовх до вивчення процесу оволодіння іноземною мовою через визначення мовленнєвих операцій та дій, які сполучаються в цілісну мовленнєву діяльність, що визначається мовними інтенціями, мотивами та цілями. О. Леонтьєв розробляє теорію мовленнєвої діяльності, у межах якої одиницею мовлення є усвідомлена мовленнєва дія, зумовлена мовленнєвим мотивом, спрямована на досягнення комунікативної цілі у сукупності планувальних і контролюючих операцій. У цей період оволодіння іноземною мовою тлумачать як оволодіння специфічним видом діяльності. Разом із І. Зимньою, О. Леонтьєв застосовує поняття мовленнєвих навичок і мовленнєвих умінь [9; 12].

Мовленнєва навичка – це мовленнєва операція, яка здійснюється за такими параметрами, як неусвідомленість, автоматичність, відповідність нормі мови, нормальний темп виконання, стійкість незалежно від ситуації. Сформувані мовленнєву навичку означає навчити правильно будувати і реалізовувати висловлювання. Водночас, як зазначає О. Леонтьєв, необхідно висловлювати іноземною мовою свої глибинні переживання, почуття, будувати творчі висловлювання, які ніколи не супроводжувалися заданим зразком. Для цього потрібні мовленнєві вміння, які забезпечують підбір мовного стилю, мовних форм відповідно до цілей спілкування.

О. Леонтьєв зазначає, що перехід із рідної на іноземну мову означає перехід від програми мовлення до реалізації цієї мовленнєвої програми. У цьому переході є опосередкована ланка, яка виражена реалізацією програми рідної мови. Із часом ця програма дедалі більше редукується і встановлюється прямий зв'язок між іноземними правилами і програмою реалізації, що забезпечує, за В. Беляніним, «мислення іноземною мовою» [2]. Враховуючи нерозривність іноземної і рідної мов, за О. Леонтьєвим, важливий аналіз відмінностей і подібностей між двома мовами, адже лише у цьому випадку можливо зіставити програму правил іноземної та рідної мов, а також програми їхнього практичного використання.

У 80-ті рр. спостерігають перехід від діяльнісного підходу стосовно вивчення процесу оволодіння мовою до особистісно-діяльнісного. Так, О. Леонтьєв у пізніших працях зазначає, що проблема оволодіння іноземною мовою занурюється у проблему настанов особистості, її ідентичності [12]. Важливе «ставлення особистості до мови, а також по-

зитивна чи негативна настанова щодо мовлення на цій мові» [12, с. 226]. Значуще також розуміння спілкування іноземною мовою як способу актуалізації і реалізації власних ресурсів, як шляху самоствердження особистості. Саме в цей період спостерігаємо зв'язок особистісних конструктів із ефективним оволодінням іноземною мовою. Так, з одного боку, іноземна мова актуалізує усі ресурси особистісного зростання, а з іншого боку, активізація життєвої позиції, творчого начала особистості приводить до ефективності в опануванні мовою.

Впровадження суб'єктного підходу в роботах А. Брушлінського дало поштовх до розгляду навчання іноземної мови як суб'єкт-суб'єктної взаємодії [3]. У світлі цього підходу діяльнісний аспект оволодіння мовою відступає на другий план, а у фокус уваги потрапляє активність суб'єкта в оволодінні іноземною мовою.

Активність суб'єкта у поєднанні індивідуальних особливостей відповідає також концепції інтегративного підходу до людинознавства Б. Ананьєва [1]. Учений зазначає, що при вивченні процесу оволодіння мовою завжди страждає одна зі сторін мови: або комунікативна, або логіко-гносеологічна. Це відбувається через відсутність зв'язків між різними видами комунікації – індивідуальної, групової та масової. Найкраще суб'єкт-суб'єктні відношення передаються через внутрішнє мовлення, яке охоплює усе розмаїття внутрішніх монологів і діалогів. Внутрішнє мовлення – необхідна система і для оволодіння іноземною мовою та розвитку комунікативних здібностей особистості, і розвитку індивідуальної свідомості загалом. Феномени мови та мовлення, за Б. Ананьєвим, потрібно врахувати у визначенні структури суб'єкта пізнання і діяльності.

Таким чином, психологічні підходи до оволодіння іноземною мовою у вітчизняній науці простежуємо у співвідношенні цього процесу з такими категоріями, як вища нервова система, мозок, свідомість, культура, діяльність, особистість, суб'єкт. Провідні підходи до оволодіння іноземною мовою, які висвітлені у роботах С. Бучацької, О. Волобуєвої, І. Зимньої, Г. Китайгородської, І. Ковальчук, Г. Лозанова, І. Румянцевої, Т. Ширяєвої та ін., зіставляються із зазначеними вище підходами і категоріями [4; 5; 9–11; 15; 18].

Як зазначає І. Румянцева, кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризує тяжіння вивчення процесу оволодіння іноземною мовою до психотерапевтичних і психокорекційних технік [15]. Вчена, розробляючи психологічні основи оволодіння іноземною мовою, пропонує інтегра-

тивний лінгво-психологічний тренінг, який має свою специфіку відповідно до віку цільової аудиторії. Т. Ширяєва пропонує інтенсивний психолінгвістичний тренінг, що ґрунтується на ділових і рольових іграх, максимально наближених до реальних ситуацій комунікативної взаємодії [18].

Незважаючи на впровадження інтенсивного навчання іноземної мови у вигляді психотренінгових і психокорекційних програм, ці методи точаться навколо індивідуально-психологічних характеристик особистості та розглядають її як активного суб'єкта пізнавальної діяльності.

Проблема оволодіння іноземною мовою у зарубіжній психології і психолінгвістиці отримала інший вектор розвитку. Так, природничий підхід до вивчення мови і мовлення у роботах вітчизняних учених І. Сеченова та І. Павлова [16; 14] в американській психології збігається з дослідженнями біхевіористів, у яких мовлення – це дія або поведінка, що відбувається ззовні й ототожнюється з думкою – з тим, що здійснюється поза мовленням. Мовлення в праці Б. Скіннера вивчається за допомогою стимулів, які здатні породити потрібну мовленнєву реакцію [22]. Проблема оволодіння мовленням вивчається через встановлення вербальних відповідей-реакцій, які не обов'язково мають граматичне та семантичне значення, а часто є автоматичними, симультанними і контекстними. Таким чином, теорії наuczіння виходять із того, що в основі наuczіння є зв'язок між стимулом і реакцією, який унаслідок мовленнєвого розвитку оформлюється у систему зв'язків між різними й багатогранними стимулами та реакціями.

Інший погляд на проблему оволодіння іноземною мовою зумовлений розвитком науки міждисциплінарного типу – психолінгвістики. Варто зазначити, що проблема оволодіння мовою центральна для психолінгвістики, внаслідок чого кожен із її періодів отримав назву відповідно до вивчення мовного та мовленнєвого розвитку особистості. Так, перший період розвитку психолінгвістики ототожнюють з іменем Ч. Осгуда і називають *асоціаністським періодом* [8]. Слід зазначити, що назва цього періоду пов'язана з тим, що мовленнєвий розвиток, на погляд ученого, – розвиток асоціацій на почуте. Таке бачення обмежує можливості мовленнєвої творчості дитини, що зазнало значної критики з боку опонентів. Водночас Ч. Осгуд поглибив уявлення про оволодіння іноземною мовою, розглянувши цей процес із двох позицій. По-перше, це рівні породження мовлення: мотивацій-

ний, семантичний, рядовстановлювальний та інтегрувальний. По-друге, визначення семантичних універсалій на основі явища синестезії, яке втілюється в конотативні значення – спільні для будь-яких мов, що знаходять вираження в оцінці, силі й активності. У сучасних психотренінгових програмах оволодіння іноземною мовою, зокрема в інтегративних тренінгах І. Румянцевої, Т. Ширяєвої, за основу взято саме відчуття, відбиті у конотативних значеннях, за Ч. Осгудом [15; 18].

Інший період розвитку психолінгвістики – *трансформаційний* – названий відповідно до ядерних структур і трансформацій, і уведений Н. Хомським [17]. Н. Хомський представив трансформаційну модель на базі лінгвістики. Вчений втілює цю ідею у вигляді цілісної моделі опису мови – граматики, що її породжує. Причому «породжує» вона усього лише текст. У цій граматиці існують особливого роду правила (трансформаційні) для кожної синтаксичної конструкції-пропозиції як єдиного цілого.

Найважливішою ідеєю Н. Хомського, яку можна знайти вже в його ранніх роботах, є ідея про принципове розходження моделей *linguistic competence* («мовної здатності») і *linguistic performance* («мовної активності»). Перша – потенційне знання мови, і саме його, за Н. Хомським, описує модель, що породжує. Друга – це процеси, що відбуваються при застосуванні мовної здатності в реальній мовленнєвій діяльності. Перша – предмет лінгвістики, друга – психології. Перша визначає другу і первинна стосовно неї. Зрозуміло, що психолінгвістична концепція Н. Хомського являє собою проекцію лінгвістичної моделі в психіці [17].

У цьому контексті важливе зіставлення понять іноземної мови й іншомовного мовлення. Для їх розмежування ми використали провідні положення сучасних психолінгвістів щодо диференціації мови і мовлення загалом. У вітчизняній психолінгвістиці витоки розмежування цих понять знаходимо в роботах Л. Щерби «Про потрійний аспект мовних явищ та експеримент у мовознавстві». Ця праця присвячена аналізу різних підходів до вивчення мови і мовлення з позиції психології та лінгвістики [19]. Серед основних аспектів мовних явищ учений-мовознавець виділяє такі: мовленнєва діяльність як індивідуальні акти говоріння і розуміння; мовні системи, що є продуктами попередніх актів говоріння та розуміння, які характеризують конкретну культурно-історичну епоху спільноти, фіксуючись у словниках і граматиках; мовний матеріал – сукупність усіх мовленнєвих продук-

тів, які породжує та розуміє ця спільнота. Отже, в реальності людина оперує мовним матеріалом, який знаходить вираження в мовленнєвій діяльності. Мовні системи – продукти метамовної діяльності лінгвістів, унаслідок якої відбуваються аналіз, систематизація й опис мовного матеріалу.

Л. Засекіна зазначає, що розмежовуючи поняття мови і мовлення, варто зазначити, передусім, їх різне інструментальне використання у психолінгвістичних дослідженнях [8]. Так, використовуючи термін «мовлення», вчена робить значний акцент на визначенні особливостей психічної організації конкретного індивіда, особливостей його соціалізації та пізнавальної активності. Оперуючи мовою як знаковою системою, Л. Засекіна концентрує увагу на соціально-психологічних аспектах життєдіяльності особистості, впливові національно-культурного простору на становлення й розвиток її пізнавальної, мотиваційно-вольової, емоційної сфер.

Мовлення як субстрат психолінгвістичних особливостей упродовж оволодіння рідною та іноземною мовами відображено в працях О. Леонтьєва [12]. Учений зазначає, що опанування мовою відбувається крізь спільні мовленнєві механізми для різних мов. Він указує на те, що будь-яке мовлення, незалежно від мови, за своєю природою однакове. Водночас іншомовне мовлення має низку специфічних особливостей. До них належить, передусім, орієнтувальний напрям мовлення: аби побудувати повідомлення, носії різних мов повинні здійснити різнобічний аналіз ситуації, цілей, умов мовленнєвого спілкування. Як приклад О. Леонтьєв наводить японське мовлення: японець повинен урахувати більше інформації про вік, соціальний статус й інші характеристики співрозмовника. По-друге, мовлення іноземною мовою різнить операційний склад висловлювання і операціями, які повинен здійснити мовець задля побудови висловлювання з однаковим змістом. Водночас усі ці операції й орієнтувальні напрями іншомовного мовлення ґрунтуються на загальних механізмах мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини.

Висновки. Із вивчення різних підходів до оволодіння іноземною мовою та іншомовним мовленням можна зробити такі основні теоретичні узагальнення:

1. Процес оволодіння іноземною мовою як сукупністю фонологічних, граматичних, лексичних і прагматичних правил реалізується в індивідуальному іншомовному мовленні. Адже мова як система знаків відображає радше соціально-психологічні та національно-куль-

турні особливості тієї спільноти, яка володіє цією мовою. Оволодіння мовою на особистісному рівні передбачає інтеріоризацію мовних знаків, пропущення їх через психічні процеси людини, що в результаті знаходить утілення в іншомовному мовленні. Відтак, опанування іноземною мовою втілюється в індивідуальні акти говоріння (усне) та письма (письмове мовлення). Мовлення віддзеркалює і рівень опанування фонетичними, граматичними та лексичними мовними одиницями, і рівень психічного розвитку особистості загалом. Тому в нашому дослідженні вивчення іноземної мови на теоретичному й емпіричному рівнях пов'язане з оволодінням іншомовного мовлення.

2. Втілення мови в індивідуальному іншомовному мовленні зумовлює те, що процеси оволодіння рідною та іноземною мовами потрібно розглядати не з виділення відмінностей у мовних системах, а особливостей усвідомлення цих особливостей суб'єктами діяльності. Тут варто враховувати активний характер суб'єкта навчання, який обирає відповідні стратегії мовленнєвої діяльності для оволодіння мовами.

3. Універсальні особливості оволодіння рідною та іноземною мовами полягають у психофізіологічних і соціально-психологічних характеристиках мовленнєвої діяльності, її поетапній будові. До таких особливостей належать актуальний мотив, який формує готовність до мовлення, і комунікативний намір мовця; внутрішнє мовлення та побудова семантичної схеми майбутнього висловлювання, що характеризується образною, зливою, недиференційованою природою, яке лише на стадії зовнішнього мовлення набуває дискретного характеру. Внутрішнє мовлення ґрунтується на сукупності всіх знань і досвіду суб'єкта діяльності, які не завжди мають вербалізований характер, слугуючи, однак, важливою передумовою для породження зовнішнього мовлення.

Виходячи з психолінгвістичного підходу Н. Хомського щодо оволодіння іноземною мовою, можна стверджувати, що іноземне мовлення регулюють ті самі механізми, що й рідне. У цьому контексті можна було б організувати процес оволодіння іноземною мовою через використання ядерних структур і трансформацій. Варто зазначити, що традиційні системи навчання іноземної мови у різних країнах збігаються з виділеними Н. Хомським поняттями здатності й активності. Класична вітчизняна модель була зосереджена в основному на оволодінні правил про мову, тоді як американська – на фор-

муванні мовної готовності. Лише на початку ХХІ ст. простежуємо впровадження американської моделі у вітчизняну систему навчання іноземної мови.

Таким чином, існують відмінності у психологічних та психолінгвістичних підходах до оволодіння іноземною мовою. Слід зазначити, що на сучасному етапі потужно розвивається новий напрям психолінгвістики – нейропсихолінгвістика, в межах якої досліджують нейропсихологічні основи оволодіння іноземною мовою. Так, Я. Арабські важливого значення надає фронтальним мозковим ділянкам, адже саме вони слугують субстратом для планування, організації і контролю діяльності [20].

Результати експериментів Д. Бірдсонга із залученням методу викликаних потенціалів показують, що чим більшою мірою індивід опановує іноземну мову, тим глибше іншомовні реакції уподібнюються рідномовним [21]. Як бачимо, дослідження оволодіння іноземною мовою у контексті мозку та свідомості, яке супроводжувало початок проблеми двомовності, знову актуальне.

Таким чином, основні положення у психологічних і психолінгвістичних дослідженнях оволодіння іноземною мовою заглиблюються в механізми і закономірності іншомовного мовлення загалом. Узагальнення різних підходів до оволодіння іноземною мовою з урахуванням закономірностей функціонування і розвитку іншомовного мовлення представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічні та психолінгвістичні напрями дослідження оволодіння іноземною мовою як мовленнєвою діяльністю

Психологічні та психолінгвістичні напрями дослідження	Змістове наповнення	Ключові концепти
1	2	3
1. Природничий напрям	Мовлення як рефлекторна діяльність вищої нервової системи, низка автоматизованих дій на конкретні стимули	Мовлення, мозок, психіка
2. Культурно-історичний підхід	Іншомовне мовлення як функція мозку та система знаків, вироблених культурою	Мовленнєво-мисленнєва діяльність свідомості
3. Діяльнісний підхід	Іншомовне мовлення як своєрідна діяльність, що містить автоматизовані операції, дії, котрі знаходять утілення в іншомовних навичках і вміннях	Мовленнєві операції, мовленнєві дії, мовленнєва діяльність

Закінчення таблиці 1

1	2	3
4. Суб'єктний підхід	Іншомовне мовлення як функція суб'єкта пізнання	Мовлення, структурно-функціональні характеристики суб'єкта пізнання
5. Асоціативний підхід	Іншомовне мовлення як реалізація етапів породження і сприймання мовлення, а також нарощення іншомовної асоціативної мережі	Іншомовне мовлення, конотативне значення, асоціації
6. Трансформаційний підхід	Іншомовне мовлення як трансформації універсальних ядерних структур	Іншомовна здатність, іншомовна активність
7. Психотерапевтичний підхід	Іншомовне мовлення як результат сугестії, психокорекції	Індивідуальна та групова психокорекційна робота, інтегративні тренінги
8. Нейропсихолінгвістичний підхід	Іншомовне мовлення у вимірі когнітивізму (структури представлення іншомовних знань) і конекціонізму (активація зв'язків між нейронами у різних ділянках мозку)	Нейроіміджинг, білінгвізм, мультилінгвізм, іноземна мова, друга мова, рідна мова

Література

- Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 282 с.
Ananyev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya [A man as a subject of study] / V. G. Ananyev. – SPb. : Piter, 2001. – 282 p.
- Белянин В. П. Введение в психолінгвістику / В. П. Белянин. – [2-е изд.]. – М. : ЧеРо, 2000. – 128 с.
Belyanin V. P. Vvedeniye v psikholingvistiku [Introduction of Psycholinguistics] / V. P. Belyanin. – M. : CheRo, 2000. – 128 p.
- Брушлинский А. В. Мышление: процесс, деятельность, общение / А. В. Брушлинский. – М. : Наука, 1982. – 387 с.
Brushlinsky A. V. Myshlenie: protses, deyatelnost, obshchenie [Thinking: process, activity, communication] / A. V. Brushlinsky. – M. : Nauka, 1982. – 387 p.
- Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : Смысл ; Эксмо, 2006. – 1136 с. – (Б-ка всемирной психологии).
Vygotsky L. S. Psikhologiya razvitiya cheloveka [Psychology of man's development] / L. S. Vygotsky. – M. : Smysl ; Eksmo, 2006. – 1136 p.
- Засекіна Л. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2002. – 168 с.
Zasiekina L. V. Vstup do psikholingvistyky [Introduction of psycholinguistics] / L. V. Zasiekina, S. V. Zasiekin. – Ostrog : Ostrozka academia, 2002. – 168 p.

6. Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посібник / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
Zasiekina L. V. Psykholingvistychna diagnostyka [Psycholinguistic diagnostic] / L. V. Zasiekina, S. V. Zasiakin. – Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrayinky, 2008. – 188 p.
7. Зимняя И. А. Лингвopsихология речевоy деятельности / И. А. Зимняя. – Москва : Моск. психолого-социальный ин-т ; Воронеж : МОДЭК, 2001. – 432 с.
Zymnyaya I. A. Lingvopsykhologiya rechevoy deyatelnosti [Lingvopsychology of the speech activity] / I. A. Zymnyaya – Moskva : Mosk. psykhologo-socialny in-t ; Voronezh : MODEK, 2001. – 432 p.
8. Китайгородская Г. А. Интенсивное обучение иностранным языкам / Г. А. Китайгородская // Психология, лингвистика и междисциплинарные связи : сб. науч. работ к 70-летию со дня рождения А. А. Леонтьева / под ред. Т. В. Ахутиной, Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2008. – С. 275–281.
Kitaygorodskaya G. A. Intensivnoye obuchenie inostrannym yazykam [Intensiv foreign languages teaching] / G. A. Kitaygorodskaya. – M. : Smysl, 2008. – P. 275–281.
9. Ковальчук І. В. Особливості розвитку та роль внутрішнього мовлення в процесі вивчення іноземної мови / І. В. Ковальчук // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. : «Психологія і педагогіка». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». – Вип. 6., ч. I. – 2005. – С. 143–151.
Kovalchuk I. V. Osoblyvosti rozvytku ta rol vnutrishnyogo movlennya v protsesi vuvchennya inozemnoi movy [Developmental peculiarities and role of the inner speech in the process of foreign languages mastering] / I. V. Kovalchuk // Naukovi zapysky Natsionalnogo universitetu «Ostrozka academia». – Ostrog : 2005. – Vyp. 6, ch. I. – P. 143–151.
10. Леонтьев А. А. Психолінгвістическіє єдності і порождение речевогo высказывания / А. А. Леонтьев. – М. : УРСС, 2003. – 306 с.
Leontyev A. A. Psykholingvisticheskiye yedinitsey i porozhdeniye rechevogo vyskazyvaniya [Psycholinguistic units and improving of speech] / A. A. Leontyev. – M. : URSS, 2003. – 306 p.
11. Лурия А. Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка / А. Р. Лурия, Ф. Я. Юдович. – М. : [б. и.], 1956. – 326 с.
Luria A. R. Rech i razvitiye psikhicheskikh protsessov u rebyenka [Speech and development of the child's psychic processes] / A. R. Luria. F. Ya Yudovich. – 1956. – 326 p.
12. Павлов И. П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей деятельности (поведения) / И. П. Павлов. – М. : Наука, 1973. – 661 с.
Pavlov I. P. Dvadsatiletniy opyt obyektivnogo izucheniya vysshey deyatelnosti (povedeniya) [Twenty years experience of higher activity (behavior) studying] / I. P. Pavlov. – M. : Nauka, 1973. – 661 p.
13. Румянцева И. М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / И. М. Румянцева. – М. : ПЕРСЭ ; Логос, 2004. – 319 с.
Rumyantseva I. M. Psikhologia rechi i lingvopedagogicheskaya psikhologiya [Psychology of speech and lingvopedagogical psychology] / I. M. Rumyantseva. – M. : PERSE ; Logos, 2004. – 319 p.

14. Сеченов И. М. Элементы мысли / И. М. Сеченов. – СПб. : Питер, 2001. – 416 с.
Sechenov I. M. Elementy mysli [Elements of thinking] / I. M. Sechenov. – SPb. : Piter, 2001. – 416 p.
15. Хомский Н. Язык и проблемы знания / Н. Хомский // Весн. Моск. ун-та. – Сер. 9. Философия. – 1995. – № 4. – С. 131–157.
Khomsky N. Yazyk i problemy znaniya [Language and problems of knowledge] / N. Khomsky // Vestn. Mosk. un-ta. – 1995. – № 4. – P. 131–157.
16. Ширяева Т. М. Роль психолінгвістичної ситуації у підготовці майбутніх філологів / Т. М. Ширяева // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. : «Психологія і педагогіка». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2008. – Вип. 10. – С. 274–279.
Shyryayeva T. M. Rol psykholingvichnoi sytuatsii u pidgotovtsi maybutnikh filologiv [The role of psycholinguistic situation in the philologist preparation] / T. V. Shyryayeva. – Ostrog : Vyd-vo Nats. un-tu «Ostroz'ka arademiya», 2008. – Vyp. 10. – P. 274–279.
17. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – М. : КомКнига, 2007. – 427 с.
Scherba L. V. Yazikovaya sistema i rechevaya deyatelnost [Language system and speech activity] / L. V. Scherba. – M. : KomKnyga, 2007. – 427 p.
18. Arabski J. General trends in language transfer studies / J. Arabski // Challenging Tasks for Psycholinguistics in the New Century. – Katowice : University of Silesia, 2007. – P. 11–21.
19. Birdson D. Interpreting age effects in second language acquisition / D. Birdson // Handbook of Bilingualism: Psycholinguistic Approaches. – NY : Oxford University Press, 2005. – 214 p.
20. Skinner B. F. Verbal Behavior/ B. F. Skinner. – NY, 1957. – 361 p.

УДК 618.2+618.4]:61:159.9

В. Р. Ушакова

Received April 07, 2014;

Revised May 06, 2014;

Accepted May 19, 2014.

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЖІНОК ІЗ РІЗНИМ ПЕРЕБІГОМ ВАГІТНОСТІ

На підставі наукових досліджень проаналізовано особливості емоційної сфери жінок в аспекті ставлення до вагітності залежно від перебігу вагітності. Звернуто увагу на особливості фізичного та психологічного станів вагітних